

Entä millaisista kulttuurisista lähtökohdista niitä tuotetaan?

Tällaisiin kysymyksiin voi vastata aivan hyvin riippumatta siitä, löytyykö kuvan takaa materiaalinen todellisuus, johon kuvailla on indeksinen suhde. Täysin synteettisessä kuvassa tulevat esiin siis samat kuvan konstruktivisuuteen liittyvät ongelmat kuin perinteisessä valokuvassa. Sama pätee tietenkin paikkansa myös indeksisen mutta digitaalisesti käsitellyn kuvan kohdalla. Tätä nykyä tällaiset 'photoshoppailut' kuvat taitavat jo muodostaa enemmistön lehtivalokuvista.

Enkäpä valokuvan kulttuurisen merkityksen kestävin ydin ei sijaitsekaan tuossa 150 vuotta sitten keksityssä valokemiallisessa prosessissa vaan kuvalliseen esittämiseen liittyvissä kysymyksissä, joita valokuva on teknisen keksimisensä jälkeen tuonut pohdittavaksi.

JANNE SEPPÄNEN

Digitaalisen yhteiskuntateorian puolikas

Negroponte, Nicholas
BEING DIGITAL

(2nd Edition). New York:
Vintage Books, (1996)

Being Digital on kirja kaikille meile, jotka olemme pitkän vastaan-haraamisen jälkeen juuri tottuneet sähköpostin käyttöön, mutta jotka emme vieläkään – periaatteellisista syistä, tiedättehän – hanki kännykkää. Nicholas Negroponte on Amerikan Cambridgessa toimivan MIT:n kuuluisan Media Labin perustaja ja johtaja. *Being Digital* on Negroponten visionäärinen julistus siitä, millaiseksi maailma muuttuu, kun bitit ottavat atomien paikan – siellä missä voivat.

Kirjan jutut ovat alunperin ilmestyneet kolumneina *Wired*-lehdessä.

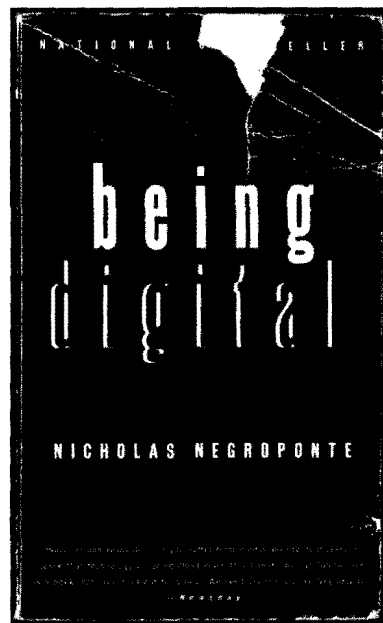
Kirjaksi asti Negroponte on näkynsä työstänyt juuri siksi, että mekin, jotka emme vielä tukka putkella surffaa verkossa, pääsimme kärryille siitä, millaisen muutoksen verkostoituvaa ja digitalisoituvaa viestintäjärjestelmää tuo.

Muutoksen ideologia

On aika murhaavaa havaita kolmekymppisenä oivansa joistakin asioista aika pihalla. *Being Digital* vilisee ajatuksia ja puhetta sellaisista ilmiöistä, jotka ovat ainakin minulle ihan uusia. Arvelen oivani kuitenkin sen verran jälkijunasena, että jätän tämän sisällön referoimatta. On kuitenkin parasta aloittaa sanomalla, että teknologian popularisoijana Negroponte onnistuu hyvin. Pelkästään tämän annin vuoksi kirja kannattaa lukea.

Negroponten tärkein läksy on, että digitalisoituvaa maailmaa kääntävän päälaelleen monet nykyiset hierarkiat. Uuden informaatioteknologian käyttäjästä tulee digitaalisen maailman suunnan päättäjä.

Joukkoviestinnän kohdalla tässä on kyse siitä, että aiemmin

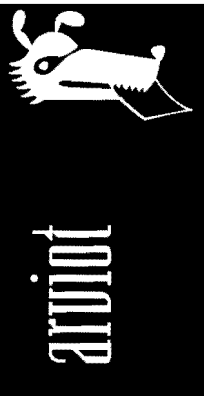

(joka usein Negroponten visioissa tarkoittaa itse asiassa tätä päivää) viestintäyritykset yrittivät 'työntää' sisältöjä yleisön kurkusta alas. Yleisö on 'jossain siellä' ja sen toivotaan kuluttavan sitä, mitä tekijät ajattelevat sen haluavan kuluttaa.

Digitaalisessa maailmassa yleisö 'vetää' ohjelmat ja sisällöt luokseen. Se poimii verkostoituneen ja huikasti tehostuneen viestintäympäristön ruokalaitalta sellaisia sisältöjä kuin se kulloinkin haiuaa.

Voi olla, että huomenna haluatkin katsella 1950-luvun perhesarjoja, joten pyydät kotitietokoneettasi lataamaan kovalevyilleen niitä yön aikana. Uutistarjontaasi hoiteleva ohjelma puolestaan tietää, että olet erityisen kiinnostunut tasa-arvokysymyksistä, ja se täydentää aamun uutistarjontaasi asiaa koskevilla artikkeleilla kaikista maailman laatulehdistä. Ja vaikka mitä.

Viestien tuottajan kannalta muutos merkitsee suunnilleen yhtä suurta mullistusta kuin B52-pommikoneiden korvaaminen täsmäaseilla. Tarkasti maaliinsa hakeutuvien viestien rinnalla nykyinen 'broadcast' -viestintä onkin auttamattoman tehotonta. Negroponten opetus on, että tehottoimuutensa vuoksi se on myös pian kaupallisesti epäuskottavaa.

Tähän samaan kehitykseen liittyy yksi digitalisoituvan maailman ilmiö, johon viitataan sanahirviöllä 'disintermediatization'. Se tarkoittaa sitä, että kaikenlaiset ammatitunnat, jotka työkseen välittävät jotain, ovat pian pulmassa. Tiedättehän, portsarinen ammattikunta on kuollut sukupuuttoon, kun ravintoloita on enemmän kuin kävijöitä. Ihmiset valitsevat itse.

Tässä on Negroponten ideologia: valta siirtyy kuluttajille, so kansalle. Uusi verkkoympäristö on 'avoin' kaikille, siellä kiipaillaan vain mielikuvituksella. Ja mikäli mielikuvitus todella on tulevaisuuden menestyksen perusta, Negropontella itsellään ei ole hätää. Hän näkee vaivatta tulevaisuudessa yhtä sun toista älykkäistä vaateteista (!) virtuaalisiin kokemuksiin, joissa syleillään Linnunrataa.

Muutoksen ideologisuus

Negroponte on ollut mukana erilaisissa viestintäteknologian kehityshankkeissa 1960-luvulta asti. Hänen muisteloitaan seurattessa tulee – jälleen kerran – todistetuksi se, miten paljon teknisestä edistyksestä saa 'kiittää' kylmää sotaa. Enin osa digitaalisen maailman mullistavista keksinnöistä näyttää syntyneen puolustushallinnon projekteissa.

Mutta tässä 'silytätehdas'-kytkenä sinänsä ei ole paljonkaan kiinnostavaa. Jos Negroponten näyissä on jotain ideologista, se on jotain muuta.

Mietittävään digitaalinen maailma käy siinä vaiheessa, kun Negroponte pääsee kuvailemaan mikroprosessoroidun arjen helpoittaa Tässä yksi esimerkki:

"...kuultuaan asiasta viinakoupan agenttiä koneesi muistuttaa sinua siitä, että tietty Chardonnay tai olutmerkki on nyt tarjouskassa ja että huomenna päivälliselle tulevat vieraat pitivät siitä viime kerralla. Kone myös huomauttaa, että kannattaa viedä auto korjaamoon, koska joka tapauksessa olet menossa niille tienoille. Auto on kertonut tarvitsevänsä uudet renkaat. Kone myös poimii luettavaksesi uuden ravintolan arvostelun, koska se sattuu myös tietä-

mään, että olet menossa kyseiseen kaupunkiin kymmenen päivän päästä ja ainakin ennen olet ollut yhtä mieltä kyseisen arvioitsijan kanssa. Kaikki tämä perustuu malliin sinusta yksilönä, ei jäsenenä ryhmässä, joka saattaisi ostaa tietyn merkistä kylpyvaahtoa tai hammastahnaa." (s.165)

Uuden kuluttajavetoisen talouden ja maailman malli nojaa siis siihen, että meidän tietokoneemme oppivat tuntemaan meidät ja juuri meidät, ja palvelemaan meitä ja vain meitä. Enää ei viestitä markkinasegmenteille, vaan yksilöt palvelevat ja palveluttavat itseään, sanoo Negroponte.

Jos haluaa valaista Negroponten näkyjen ideologisuutta, voi hänen kuvauksestaan lukea elämänohjeen: on parasta elää sellainen elämä, että erottaa yhden Chardonnayn toisesta, että illastaa usein ulkona ja matkailee aikalalla. Ja auto pitää olla.

Tavallaan kyse on tietysti siitä, että palvelaan yksilöitä, mutta samalla piirretty esiin digitaalisen maailman raja: vain kuluttajina kiinnostavat kansalaiset ovat tässä mielessä kiinnostavia yksilöitä. Negroponte näkee verkon tarjoavan kyllä mahdollisuuden myös sellaiseen valintaan, että ei ota lainkaan vastaan mainoksia. Mutta sellaiset ohjelmat maksavatkin sitten enemmän. Tässä mielessä viestintää ohjaavat taloudelliset mekanismit eivät ehkä sittenkään mullistu aivan niin perusteellisesti kuin *Being Digital* antaa ymmärtää.

Ja lopulta agenttikin saattaa paljastua kaksoisagentiksi. Kun maut, kulutustottumukset ja mielipiteet tallentuvat uskoifisen agentin muistiin, myös niille, joiden intressissä on tietää, mikä maistuu, käy kaupaksi ja menee himaan kertyy uudenlaista täsmätietoa digitaalisen maailman kuluttajista ja kansalaisista.

Saarnamies

Viimeistään kirjansa myötä yleisempäänkin maailmanmaineeseen nousut Negroponte lentää näinä päivinä ympäri maailmaa kertomassa siitä, millainen tulevaisuus on. Ironista kyllä, Negropont-

tea itseään lennätetään vanhanlaiseen atomien siirtämisen tapaan.

Tällaisella matkalla mies pyyhkäisi Suomenkin läpi syyskuussa. Messukeskukseen kerääntyneen kuulijakunnan edessä esiintyi erinomainen elävä luennoitsija, oman visiona ja uskonsa saarnamies. Ja uuden ajan uskonnon perusteos oli tietysti käännetty myös suomeksi.

Negroponten opissa on paljon opittavaa, mutta siinä on myös omat sokeat pisteensä. Hänen Helsingin luennollaan käyttämä esimerkki kuvastaa myös joitakin kirjan argumentaation ongelmia.

Puhuessaan verkostoituneen viestinnän kontrolloinnista, Negroponte puolusti ulkopuolisen sääntelyn kieltämistä. Verkko säätelee itse itsensä, hän sanoi. Käytännöllisen esimerkin hän antoi panemalla yleisön taputtamaan tahdissa ilman apua tai johdatus-ta: tempu onnistui kolmessa sekunnissa (Italian parlamentissa meni kuulemma 20, kun sali on Messukeskusta kaikuampi). Johdattajaksi, ilman johtajaa ja hierarkiaa toimiva systeemi osaa luonnollisesti kontrolloida itseään.

Verkko on kuin luonto, opetti Negroponte. Se säätelee itse itseään. Englannin kielessä on minusta hyvä kielikuva tällaiselle argumentaatiolle. Kyseessä on melkoinen 'leap of logic'. Kun tuhatkuntaa enemmän tai vähemmän uskovaista seurakuntalaista taputtaa tahdissa ilman johtajaa, voidaan sanoa, että uuden informaatioteknologian sääntelyyn liittyvä ongelmat ratkeavat parhaiten ilman ulkopuolista puuttumista. MOT.

Tuntuu kyllä siltä, että tällaiseen retoriikkaan pitäisi suhtautua varauksellisesti. Verkko on ihmisten tekoa, ihmisten intressien muotoilema ja yhteiskunnallista vallankäyttöä muuttava – vaan ei sitä poistava – väline. Verkko on yksien maailma, ja toisten ei, se on enemmän toisten ulottuvilla kuin toisten ja enemmän toisten ehdoilla toimiva kuin toisten.

Tavallaan verkon avoimuus on hiukan samalla tavalla abstraktio kuin kielen vapaus. Totta Mooses voit sanoa mitä vaan, eikä saa

aukea jalkojesi alla. Mutta kuka tahansa viestinnän peruskurssin käynyt tietää, että yhteiskunnallinen vallankäyttö vaikuttaa niihin tapoihin ja tottumuksiin joilla kieltä käytetään ja joilla maailmalle annetaan mieli. Ja Negroponten tapa samastaa verkko, 'avoin systeemi' ja luonto ovat esimerkkejä juuri tästä.

Opettavainen kirja

Kaiken edelläsanotun päälle sanon sen, että *Being Digital* kannattaa ehdottomasti lukea, etenkin niiden, jotka ovat edelleen analogisia. Negroponte osaa viisiosaa hyvin, esittää sen selkeästi ja vetävästi. Yhdestä asiasta on helppo olla Negroponten kanssa samaa mieltä: kirjoitettu teksti on interaktiivisuudessaan ja lukijan mielikuvitusta aktivoivassa voimassaan edelleen vahvempi kuin mikään tähän asti keksitty vuorovaikutteinen multimedia.

Yksi tämän todellisen vuorovaikutuksen merkki on se, että kirjan mittassa ehtii jo aloittaa kirjoittajan argumentaation epäilemisenkin.

Tulevaisuus on varmasti digitaalinen, sen Negroponte opettaa mukaansatempaavasti. Mutta monet asiat muuttuvat, toiset pysyvät – ja toisten maailma muuttuu toisia enemmän.

Isoin kysymys kytee kuitenkin jo kirjan nimessä. Entä sitten, jos maailmasta tuleekin todella digitaalinen: joko olet yksi(i)ö tai nol-la?

RISTO KUNELIUS

Tarkkaile konesuhteitasi!

Salmi, Hannu "ATOOMIPOMMILLA KUUHUN!" TEKNIIKAN MENTAALIHISTORIAA

Helsinki:Edita 1996 231 s.

Niin sanotun tietoyhteiskunnan ongelmia pohtivien kannattaa lukea Hannu Salmen kirja *"Atoomipommilla kuuhun!"*. Vaikka siinä ei tietoyhteiskunnasta ääneen puhutakaan, kirja avaa todella ajan-kontaisia näkymiä teknologian ja kulttuurin väliseen vuorovaikutukseen. Tarjolla on seitsemän esseettä, joiden aiheet yltävät kelion ja ajantajun historiasta, koneiden rikkojista ja konevoimin liikkumisesta aina atomipommiin saakka.

Myös viestinnän teknologiaa käydään läpi – typografisen kulttuurin synty, gramofoni, elokuva sekä televisio ovat saaneet omat osuutensa.

Hannu Salmi kiinnittyy ranskalaisesta Annales-koulukunnasta polveutuvaan, arjen ja tunteiden historiaa kirjoittavaan tutkimusperinteeseen. Saimelle teknologian kehitys on muutakin kuin uuterien nerojen tai mullistavien keksintöjen kavalkadi. Hän haluaa kirjoittaa niin, että menneisyyden ihmiset olisivat muuta kuin passiivisia, ulkopuolelta tulleiden ajatusten heijastajia. Salmen missio on kirjoittaa teknologian "viralliselle" historialle vastahistoriaa, seliaista, joka hahmottelisi niitä tunteita, joita tekniikka on ihmisissä kautta vuosisatojen synnyttänyt. Näin teknologinen kehitys saa kulttuurista ja elettyä syvyyttä.

Salmi ilmoittaa kirjoittavansa mentaalihistoriaa, ei mentaliteettien historiaa. Mentaliteetit ovat tässä jaotellussa jotakin yhteistä, kollektiivista, rakenteellista ja usein tiedostamatonta ainesta. Kyseessä ovat Durkheimin kollektiivisten representaatioiden kaltaiset mentaaliset rakenteet. Mentaliteetit ovat jotakin, joka "on usein jäänyt kollektiiviseksi tiedostamattomaksi, ts. tiedostettujen aatteiden ja ideologioiden alle" (s.14).

Mentaalihistoria on Salmen mukaan askel kollektiivisista ra-

kenteista psykologisoivampaan suuntaan. Kuinka pitkä tuo askel on ja minkälaisen (sosiaali)psykologian suuntaan, jää hieman epäselväksi. Tulkitsen eron tarkoittavan lähinnä pyrkimystä välttää yhden monoliittisen mentaliteetin varaan perustuvia selityksiä. Kyse on siis – esimerkiksi kulttuuritutkimuksesta tutusta – halusta korostaa eri luokkien, sukupuolten, etnisten ryhmien tai vastavien erityistä (tällä kertaa mentaalista) kokemusta.

Tällaisen tutkimuksen täytynee olla melko lailla tekijänsä tulkintakykyä ja mielikuvitusta koettelemaan: miten hahmottaa vuosisatoja sitten eläneiden ihmisten arkea, kun siitä on erittäin niukasti tietoa olemassa? Entä miten tehdä päätelmiä heidän tuntemuksistaan, kun niistä ei ole säilynyt jälkipolville enää jälkeäkään?

Salmi ratkaisee ongelman etsimällä vihjeitä moninaisista lähteistä – runoudesta, romaaneista, elokuvista ja sanomalehdistä – valiolähteiden lisäksi. Menetelmällä on taatusti aukkonsa, mutta esseiden avulla lukija kykenee itse hahmottamaan uusia yhteyksiä eri aikakausien välillä. Siis peräti interaktiivinen teos!

Jatkumo vai vallankumous?

Yksi kirjan keskeisistä ajatuksista siis on, että teknisiä murroksia ja nerokkaita keksijöitä korostava historiankirjoitus ei ole kovinkaan kohtaliallista. Olemme esimerkiksi tottuneet pitämään kirjapainotaidon syntyä 'vallankumoksellisenä' käänteenä, jonka jälkeen teollinen informaation tuotanto käynnistyi ja kaikki oli toisin. Tämän kehityksen käynnistäjänä on totuttu pitämään tiettyä mainzilaista kultaseppää. Samalla on kuitenkin peittyneet näkyvistä se kehitys, joka tuon 'vallankumouksen' aiheutti.

Salmi osoittaa, että esimerkiksi kirjojen mekaanisen painoprosessin syntymisellä ei sittenkään ollut niin käänteentekevää merkitystä kuin yleisesti uskotaan.

Ensinnäkin tulee muistaa, että monet kirjan valmistamiseen liittyvät innovaatiot olivat olemassa jo ennen sitä. Esimerkiksi painami-